

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

професора кафедри філософської антропології,
філософії культури та культурології

Українського державного університету ім. Михайла Драгоманова

Русакова Сергія Сергійовича

на дисертаційну роботу аспіранта кафедри культурології

Харківської державної академії культури

Петренка Владислава Вадимовича

«Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій»

Дисертаційна робота В. Петренка присвячена феномену посередності, який проявляє себе в сучасності у якості соціокультурної домінанти. Актуальність даного дослідження полягає у спробах прокласти нові шляхи аналізу масової людини і масової культури крізь призму віртуалізації та технологізації західних суспільств. У даному випадку варто стверджувати про нові форми культури, які виникають в інтернет-мережі, та нові соціокультурні типажі, що виконують роль актора у віртуальному просторі. Проблематичне поле дисертації є доволі широким і зачіпає наступний спектр проблем: стосунків людини і техніки, дегуманізації людини в інтернет-мережі, інформаційних війн, фабрикації повідомлень (фейки), політичної та ідеологічної ангажованості посередності. Усі ці проблеми виявляються актуальними в контексті сьогодення, що пропонує людству відповісти на цілий спектр складних питань, а саме: яка роль та місце людини та культури відповідає розвитку сучасних технологій, який характер політичної культури формується в інтернет-мережі, які існують ризики для людства при формуванні посередності як соціокультурної домінанти сучасності. Вирішення подібних питань потребує осмислення інформаційної культури, котра домінує в сучасності.

Поняття «посередність» запозичено автором з європейської гуманітарної традиції, яка користується різними формами означування феномену

посередності: у якості соціального маркування, соціального положення індивіда чи культурологічної категорії. Дане поняття має складну і не завжди однозначну історію та, як показує первинний філологічний аналіз, містить у собі певну подвійність сприйняття. З одного боку, посередність трактується як середнє положення чогось, а з іншого – у вигляді етапу переходу у щось інше. Тому, враховуючи те, що сучасні технології виступають у ролі посередника між людиною і глобальним інтернет-простором, таке тлумачення даного поняття видається можливим.

Враховуючи вищесказане, тема дисертаційної роботи Петренка В.В. «Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій» є актуальною, а проведене дослідження значущим з теоретичної та практичної точки зору.

Вступ містить: обґрунтування актуальності теми дисертації; формулювання мети і завдань, визначення об'єкту, предмету та методів дослідження; емпіричну базу та теоретичні основи дослідження; виявлення наукової новизни, теоретичного та практичного значення отриманих результатів; зазначення форм апробації результатів дослідження, публікації з теми наукової роботи; структуру дисертації.

Розділ 1 «Феномен посередності: характер, сучасний стан та методологія його вивчення» має у своєму складі три підрозділи.

У підрозділі 1.1. «Загальна характеристика посередності» розрізняються поняття посередності та феномен посередності. Автор акцентує увагу на проміжковому положенні феномену посередності, на її невизначеному стані. Але, тим не менш, дисертанту вдалося сконструювати концепцію посередності завдяки чіткому визначенню її рис та характеристик, які формують цей феномен у якості соціокультурного типажу. Окреслюючи феномен посередності, у даному розділі здійснюється аналіз поняття «посередність», яке знайдено в спеціальній науковій літературі. Автор проводить чітке розрізнення історії мас та феномену посередності, які сполучаються лише в точці біфуркації, яка, з одного боку, дає нову якість у вигляді посередності, а з іншого боку вказує на їх

розрізнення. Еволюція маси визначено як перехід у стан посередності, але сама вона вважається імпліцитним явищем в історії європейської культури. Дисертантом пропонується власне бачення історії мас, розділяючи її на чотири етапи (модерний, модерністський, постмодерний та етап масовізації і віртуалізації). Саме останній етап (на думку автора) стає точкою, в якій масова людина еволюціонує за допомогою сучасних технологій у стан посередності. У даному підрозділі закладені концептуальні основи всієї роботи, які загалом можна позначити наступним чином: посередність постає фіналізованим етапом масової культури, яку вона знімає самим фактом свого проявлення з одного боку, а з іншого утворює нові форми культури у віртуальній площині. Визначаючи проміжкове положення посередності, автор виокремлює її риси, які дають можливість більш чітко визначити специфіку даного явища, наближаючи до цілісного його сприйняття. Для цього пропонуються два додаткових поняття – «абортація мислення» та «усічений знак». Перше відповідає характеру мислення посередності, а друге відповідає його вираженню в інтернет-мережі.

Таким чином, головна авторська ідея полягає у концептуалізації посередності на різних рівнях – поняттєвому, технологічному, культурному, історичному, феноменологічному тощо.

У підрозділі 1.2 «Дослідження посередності у гуманітарній літературі» ідеться про виявлення поняття посередності у спеціальній науковій літературі. Позначений спектр наукових праць, у яких ті чи інші дослідники акцентують свою увагу на понятті посередність, виходячи з їхньої різної історично зумовленої рецепції. У даному випадку автор фіксує наявність поняття «посередності» як поняття, що має свою тяглість у вітчизняній та західній гуманітаристиці. Дисертантом проаналізовано концептуально важливі праці дослідників, які приділяли свою увагу проблемі посередності з різних точок зору: крізь призму філософії життя (Ф. Ніцше), феноменології Г.-Ф. Гегеля, онтології М. Гайдеггера, культурологічних досліджень Е. Бермана, Дж. Германовіца, Х. Остерлінга, політичної філософії Х. Арндт, або спеціальних досліджень маси (Г. Лебон) та інших дослідників, які напряду або

опосередковано торкалися тем посередності, масової людини, масової культури тощо. Досліджено концепції різних дослідників, що дозволило з'ясувати варіативність підходів до вивчення даного феномену.

Підрозділ 1.3 «*Методологія дослідження*» присвячено визначенню методології дослідження, яка ґрунтується на фундаментальних принципах культурологічного аналізу. Спираючись на такі напрями культурологічної науки як семіотика, феноменологія, герменевтика, аксіологія та суміжні дисципліни – філософію та соціологію, сформовано методологічне підґрунтя з метою дослідження дисертаційної теми. Це дозволило системно підійти до вивчення даного феномену на різних його рівнях: визначити місце, в якому проявляється посередність, дослідити цінності, які притаманні посередності, виокремити риси посередності та надати їм характеристики, з'ясувати семіотичне середовище посередності, проінтерпретувати соціологічні данні, які показують динаміку розвитку середовища, в якому формується посередність. Саме завдяки тому, що автор розглядає посередність на різних рівнях її існування, досягнута мета – довести посередність як феномен культури в його цілісності.

Розділ 2 «Ключові чинники соціокультурної детермінації феномену посередності».

У підрозділі 2.1 «*Соціально-політичний чинник формування посередності*» розглядаються соціальні мережі в якості простору, в якому найбільш повно проявляє себе посередність. Дисертантом доведено, що в соціальних мережах відбувається конкуренція ідеологічних наративів, які конкурують між собою за лояльність аудиторії. Така конкурентність усуває справжню ідеологічну боротьбу, оскільки напряму стосується економічної вигоди. В даному випадку автор дослідження наводить образ політичного супермаркета, в якому містяться різні політичні продукти, які споживає посередність, переходячи зі сторінки на сторінку. На прикладі різних продуктів, які циркулюють у мережі інтернет, визначені структури повідомлень, в яких виявляється політичний компонент. Цей компонент споживається посередністю разом із самим продуктом. Дослідником висвітлена важлива роль ідеології та

політики, які проникають через побутуючий у віртуальності контент в індивіда і захоплюють його. Таке захоплення виражається у конструктивній мові посередності, яка послуговується уривками інформації ідеологічного гатунку та відтворює її. У даному випадку політика стає засобом широкого вжитку, продуктом, який споживають і відтворюють. У даному випадку посередність уявляється результатом подібного захоплення. Автор вказує на трансформації комунікативної культури, яка приречена на провал, оскільки посередність, орієнтуючись на власне Его, замикається сама на собі, але при цьому віддає свій голос інформаційному потоку, в якому перебуває. Така ситуація означає неможливість встановлення особи того, хто коментує. Доведено, що анонімність авторства забезпечується не тільки формальною анонімністю у мережі, але і конструктивною нарративністю повідомлення. Отже, соціально-політичний чинник формування посередності видається одним з найбільш яскраво виражених в інтернет-мережі, і тому логічно взятий автором для аналізу. Також у цьому аспекті дисертант ставить питання про владу і виходить на рівень аналізу посередності як соціокультурної домінанти сучасності. Логіка викладу наступна: якщо політика це суспільне явище, то споживаючи і відтворюючи ідеологеми, посередність продовжує перебувати в соціокультурній площині, яка репрезентована інтернет-простором. Анонімність авторства текстів дає владу над політичним полем у якості сукупності. Справа формування певної дискурсивності в інтернет-мережі лежить у площині формування певної сукупності посередності, яка і утверджується автором у якості соціокультурної даності. Завдяки виходу на соціокультурний рівень дослідження виявляються додаткові риси посередності, які тісно пов'язані з автоматизацією продукування готових мовленнєвих конструкцій. У даному підрозділі позначено вирішальне значення соціально-політичного чинника формування посередності, оскільки ця обставина дає змогу посередності проявити себе в якості соціо-культурної даності.

У підрозділі 2.2 «Технологічна культура як чинник формування та відтворення посередності» розглядається технологічний простір, у якому

відбуваються певні зміни, що зумовлюють виникнення феномену посередності. Автор вказує на базисні зміни в економічній сфері на прикладі засобів виробництва та способів споживання, які дозволяють створити новий культурний простір. Логіка викладу полягає у тому, що формування посередності як соціокультурної домінанти виникає у просторі технологій, а саме в інтернет-просторі, який стає результатом технологічного прориву, здійсненого наприкінці ХХ ст. Означений прорив став можливий за рахунок створення технократичного класу, який поставив собі за мету здійснити цей прорив. У даному випадку автор пов'язує виникнення посередності у якості соціокультурної домінанти сучасного суспільства з розвитком технологій. Тому небезпідставно дисертант акцентує свою увагу на дослідженні статистичних даних, які відображають рівень поширення технократичної еліти та онлайн-освіти в США та Західній Європі. Досліджуючи простір, у якому виникає посередність, автор сполучає емпіричні дані з інтерпретацією фактів у межах дослідження віртуальної культури, яка сама по собі неможлива без обслуговування на рівні техно-еліти. Такий глибокий аналіз демонструє вихід дисертанта за межі теми посередності та включення її у більш широке коло питань, пов'язаних з технологізацією. Здійснюючи предметний аналіз рівнів інтернет-простору, у дослідженні з'ясована структура технологізації, фіналізованим етапом якої є посередність.

Сумуючи поданий матеріал, висунута гіпотеза, згідно якої майбутні конфлікти будуть відбуватися за технологічне панування певного технократичного класу за допомогою посередності як об'єкту ідеологічного впливу, який пройшов технологічну обробку на шляху дегуманізації.

Завершує роботу **розділ 3** «Ціннісний вимір посередності та його конструювання в інтернет-просторі», в якому здійснюється аналіз контенту, який циркулює в інтернет-мережі.

У підрозділі 3.1 «Ціннісний вимір посередності» розглядаються цінності, які споживає посередність в інтернет-мережі. Автор вказує на парадигмальні зміни в ціннісних орієнтирах сучасності, які пов'язані з виникненням нових

технологій. Будівання нової культурної парадигми, яка створюється на основі інтенсифікації розвитку сучасних технологій, супроводжується встановленням нового етичного та естетичного вектору, який притаманний саме віртуальній культурі. Разом зі спожитим контентом посередність споживає цінності, які побутують в інтернет-мережі. У підрозділі наголошується на основному механізмі «продукування-споживання», що закладено в основі сприйняття посередністю оточуючого її інформаційного простору. Посередність споживає цінності разом із споживанням того чи іншого контенту, але і продукує бажання цього контенту. У процесі даного дослідження застосований психоаналітичний метод, на який натякає автор. Здійснено аналіз контенту, у якому виявлено ціннісні орієнтири посередності, а також інструменталізація етики в інтернет-мережі.

У підрозділі 3.2 «Семіотичний простір формування посередності» досліджується інтернет-простір як семіосфера, в якій інтенсифікується семіозис. У даному випадку автор розрізняє макросеміосферу (інтернет) та мікросеміосферу (соціальну мережу, окрему сторінку, сайт). Здійснений аналіз Google Trends дозволяє виявити зони, в яких побутує посередність, оскільки подані дані статистики відображають сегменти тренду, які, в свою чергу, відповідають ціннісним орієнтирам посередності. У даному випадку дослідження семіосфери поєднується із попереднім підрозділом, оскільки цінності виражаються у знаково-символічних структурах, які містяться в інтернет-просторі.

У даному підрозділі також приділяється увага технологічній складовій інтернет-простору, яка отримала назву «архітектоніка інтернет-простору». Аналіз цієї структури вказує не тільки на технологічний порядок створення інтернет-простору, але й його символічне значення, яке підважене тезою про двоїчне кодування цієї системи. Логіка цієї аналогії полягає у наступному: двоїчне кодування закладене в основу мови програмування та відповідає верхнім щаблям архітектоніки інтернет-простору, у межах якої проявляє себе посередність, де 0-це невираження і 1- це вираження певного усіченого знаку.

Подібна стратегія вказує на цілісне концептуальне бачення автором означеної проблематики. Саме тому у цьому підрозділі приділено увагу трендам як вищим щаблям архітектоніки, технократії як концептуальному ядру технологічного простору та семіотичним зв'язкам, які поєднують всю цю структуру в єдине ціле.

Позитивно оцінюючи працю, відзначаю певні дискусійні моменти.

1) На стор. 72 автор використовує поняття «фантазматичне» з посиланням на Ж. Лакана, хоча в списку використаних джерел роботи французького філософа не позначені. Так само, на стор. 164 наводиться приклад з фільмом «Капітан фантастик» (реж. М.Росс), але це не відбивається у джерельній базі.

2) На стор. 23 дисертант робить висновок, що посередність стала результатом неоліберальної ідеології, але не розгортає поняття неолібералізму, як воно трактується у спеціальній науковій літературі або ж в авторській інтерпретації. Хоча, це було б доцільно показати більш чітко, ніж побіжно заявлено в роботі.

3) Протягом всієї роботи дисертант вельми критично ставиться до предмету і об'єкту свого дослідження, що може сприйматися з одного боку як авторська ангажованість, з іншого боку, як авторська оптика.

4) Також хотілося б поставити запитання про ключові чинники соціокультурної детермінації феномену посередності. Чому саме ці два чинники були обрані, як ключові та проігноровані інші, якщо такі існують.

Однак, ці зауваження не руйнують загального позитивного враження від дисертації. Чітка структура роботи, логіка викладення матеріалу, фундаментальна джерельна база дозволили Петренку Владиславу Вадимовичу розкрити сутність феномену та поняття посередності у контексті масової культури та сучасних технологій. Авторські публікації повно відбивають основний зміст дисертації, а її ідеї оприлюднені на наукових конференціях.

Спираючись на вищезазначене з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація Петренко В.В.

«Феномен посередності в контексті масової культури та сучасних технологій» має завершений, цілісний, авторський характер і відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії», а її автор Петренко Владислав Вадимович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 034 – Культурологія.

Офіційний опонент:

Кандидат філософських наук, доцент,
директор Навчально-наукового інституту філософії
та освітньої політики, професор кафедри
філософської антропології, філософії культури
та культурології Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова

Підпис	Сергій РУСАКОВ
ЗВІРЯЮ: зав. кафедрою філософії та культурології	
університету імені Михайла Драгоманова	
Підпис	<i>[Handwritten Signature]</i>
« 29 »	08 2024 р.